

Sztálin: Én nem tartom lehetségesnek, hogy csökkentjük a létszámot. Magának Észtországnak 150 ezer fős hadereje lehet. 25 ezer vöröskatona – ez a minimum.

Selter: Észtországnak még a felszabadító háború idején sem volt 150 ezres hadserege, hanem jóval kisebb. Most, amikor a hadsereg nincs mozgósítva, szó sincs 150 ezer főről.

Sztálin: Önök mozgósítottak ellenünk?

Selter: Nem. Mi nem tartjuk olyannak a kapcsolatainkat a Szovjetunióval, hogy mozgósítanunk kellene.

Rei maga is megerősíti ezt.

Sztálin: Hány fős a hadseregük?

Selter: Nincsenek erről adataim, de mindenesetre 35 ezer idegen katona aránylag túl sok lenne.

Sztálin: Rendben, csökkentjük 25 ezer főre.

Selter: De ez is túl sok.

Sztálin: Ez a minimum.

Oly mértékben zsákcúba futott a vita ebben a kérdésben, hogy javasolták: lépünk kapcsolatba a köztársaság kormányával, és ehhez közvetlen telefonvonalat ajánlottak fel. Küldöttségünk hálásan elzárkózott ettől, ugyanakkor kifejezte azt a kívánságát, hogy a követség összeköttetését Tallinn-nal gyorsabban bocsássák rendelkezésünkre. Molotov megígérte, hogy elrendezi a dolgot. A telefonvonalat haladéktalanul megkaptuk.

A megbeszélés este tízkor ért véget. A következő megbeszélést csütörtökön 16 órára tették.

**Az észt delegáció tanácskozása Moszkvában a kölcsönös segítségnyújtási szerződés kidolgozása kapcsán
(1939. szeptember 27–28.)**

Este 10 órakor, miután visszatértünk a követségre, a külügyminiszter megkérte a delegáció tagjait, hogy maradjanak együtt és javasolta, hogy a pihenés helyett lássanak munkához. Annak ellenére, hogy a következő megbeszélés másnap 16 órára volt kitűzve, nem lehetett

kizárni azt a lehetőséget, hogy a Kremlből a megbeszélés hamarabbi kezdését kérjék, mint az már nem egyszer előfordult. Ha a megbeszélésen pontosan kialakított állásponttal akarunk fellépni, akkor azonnal munkához kell látnunk, hogy reggelig kész legyünk. Selter javaslata nem talált ellenvetésre.

A megbeszélés során a delegáció tagjaiban kérdések merültek fel a témát illetően, illetve határozatokat hoztak, amelyekről a továbbiakban lesz szó. A megítélések, a vélemények és határozatok egyhangúak voltak. Különvélemény egyetlen kérdésben sem merült fel.

Tekintettel arra, hogy a Köztársaság kormánya beleegyezett a tárgyalásokba és a szerződés megkötésébe a Szovjetunió kormányával a korábban előterjesztett tervezet alapján, felvetődött a kérdés, hogy a szovjet kormány új követelése nem változtatta-e meg oly jelentős mértékben a helyzetet, hogy a tárgyalásokat meg kellene szakítanunk és haza utaznunk. A delegáció a következőket szögezte le:

1. A szovjet megbízottak, Sztálin, Molotov és Mikojan nyilatkozatai minden kétséget kizáróan rámutattak arra, hogy a Szovjetunió határozott szándéka azon célok megvalósítása, melyeket a szerződés megkötésével akar elérni. A delegáció tagjainak a tárgyalások idején szerzett benyomása az, hogy éppen ezért Észtországnak kicsi esélye van a tárgyalások megszakítására és arra, hogy saját ellenjavaslataihoz tartsa magát, még ha Észtország szempontjából a minimálisra csökkentenék is a javaslatokat anélkül, hogy tartani kellene Molotov és Sztálin fenyegetéseinek megvalósulásától.

2. Sztálin és Molotov végül is egyetértett Selter álláspontjával, miszerint csak a támaszpontok területén lehet szó helyőrségekről és nem az ország egész területén, mint azt ők eredetileg követelték.

3. Sztálin és Molotov egyetértett Selter álláspontjával, hogy a helyőrségek feladata semmi esetre sem lehet más, mint „a támaszpontok belbiztonságának védelme” és nem „Észtország belső rendjének fenntartása”.

4. Az első és második pontokban szereplő, a támaszpontokon levő helyőrségeket tárgyaló kérdések felvetődhetnek a Szovjetunió kormányának előző javaslatával kapcsolatban, valamint a szerződés pontosítása

vagy megvalósítása esetén is. A szovjet kormány által átnyújtott első tervezet előírta, hogy „Észtország garantálja a Szovjetunió számára azt a jogot, hogy támaszpontokat létesítsen Észtország kikötőiben”. Amennyiben a támaszpontokon – érthetően – nem csak fegyvereket és egyéb felszereléseket tartanak, hanem katonákat is, akkor már a Molotovtól kapott első javaslat alapján is felvetődik a kérdés a személyzet létszámáról. Ez alapján a delegáció – beleértve Seltert is – számbavette a körülményeket, melyek nem változtak meg oly mértékben, hogy saját kezdeményezésünk alapján haza térjünk vagy kérjük a kormányt a visszatérés engedélyezésére. Azért mégis, figyelembe véve a helyőrségek méretének kérdését, illetve az új javaslat egyéb körülményeit, ez a javaslat – még a legenyhébb formájában is – a helyzet jelentős romlását jelentené és csak végszükség esetén lehet a további tárgyalásokat folytatni. Erről csak a kormány határozhat. Éppen ezért Selter javaslatára elhatároztuk, hogy az új követelésekről tájékoztatjuk a Köztársaság kormányát és további instrukciókat kérünk tőlük.

Selter javaslatára elfogadtuk, hogy amennyiben a további tárgyalások folyamán a Szovjetunió ragaszkodni fog azon követeléséhez, hogy csapatait elhelyezhesse Észtország területén és azok célja Észtország belső rendjének védelme lesz, úgy a tárgyalásokat meg kell szakítanunk. Selter telefonon érintkezésbe lépett Tallinn-nal. Tájékoztatták, hogy szovjet repülőgépek berepüléseket hajtottak végre Észtország fölött, de nem nyitottak tüzet rájuk. Selter előadta, hogy vita folyik az új követelésekről és hogy erről rejtjeles táviratot fog küldeni. Valamint további instrukciókat kért a kormánytól. Hogy időt takarítsunk meg, a delegáció hozzálátott a technikai munkához, vagyis saját álláspontjának kidolgozásához arra az esetre, ha a kormány nem szándékozik megszakítani a tárgyalásokat.

Bevezetés

Selter ismertette a külügyminisztérium által összeállított szerződés bevezető részét. Egyhangúlag jóváhagytuk.

I. cikkely

Az első cikkely megvitatásakor a delegáció leszögezte, hogy a Kőztársaság kormánya, a Parlament külügyi és védelmi bizottsága beleegyezését adta a segítségnyújtásról szóló szerződés aláírására a Szovjetunió követeléseinek megfelelően. Az e cikkelybe foglalt kölcsönös segítségnyújtásról szóló tervezet vizsgálatakor, amely a segítségnyújtás mértékére, valamint annak Észtország státusára gyakorolt hatására terjed ki, a delegáció arra a következtetésre jutott, hogy Molotov figyelme éppen a kölcsönös segítségnyújtási egyezményre összpontosult. Ha aláírjuk a szerződést, a támaszpontok kérdése egyszerűbben oldódna meg és más formában is magától értetődő lenne a két fél között. Másrészről viszont, ha sikerülne kitérni ezen szerződés elől, habár ennek nincs reális esélye, és beelegyezünk a támaszpontok létesítésébe, úgy felmerül az a kérdés, hogy a dolog menetéből adódóan feltételezhető előnyök enyhítik-e az elfogadás szükségességével kapcsolatos problémákat, melyek elkerülhetetlenül előbb vagy utóbb létrejárnának a támaszpontok létrehozásával a szerződés hiányában is. Ha a Szovjetunió katonai támaszpontokat hoz létre Észtországban, úgy érdekelt is lesz azok védelmében. Teljes biztonsággal állíthatjuk, hogy mi nem lennénk képesek megbízható ellenállást tanúsítani egy erős ellenséggel szemben, aki benyomulva Észtországba, megtámadná a Szovjetunió támaszpontjait. Kétséges, bár előfordulhat, hogy a Szovjetunió és egy harmadik állam háborúja esetén Észtország semlegessége megvéd minket a támadástól, vagyis hogy a „támaszpontok semlegességét” hasonló módon elismerik. Ezért, ahogy előre feltételezhető, háború esetén a Szovjetunióknak egye-
síteni kellene támaszpontjait mind harcászati, mind hadművelleti viszonylatban a főerőivel. Egy ilyen egyesítéshez minden valószínűség szerint szüksége lenne Észtország területére. Vagyis a Szovjetunió követelné Észtországtól a csapatai átengedését, így végül is bevonna minket a háborúba, támaszpontok nélkül is. Ezek a távlatok már békeidőben is rontanak a viszonyt a Szovjetunióval, más országokkal, sőt Észtország nemzetközi helyzetét is. A mostani helyzetben a Szovjetunió kormánya határozottan el akarja érni a kölcsönös segítségnyújtási szerződés meg-

kötését. A szerződéssel egyidőben a támaszpontokat is követeli. A támaszpontokról tárgyalni a szerződés nélkül nem lehet. Ezeket a körülményeket figyelembe kell venni, ha értékelni akarjuk ennek a cikkelynek a jelentőségét. Felvetődik a kérdés, hogy kénytelenek vagyunk-e egyetérteni a kölcsönös segítségnyújtási szerződéssel, habár ismerjük rossz és veszélyes jellegét. A delegáció szerint az adott helyzetben elkerülhetetlen, hogy elvileg elismerjük a Szovjetunió követelését a kölcsönös segítségnyújtási szerződésről és ugyanakkor az első cikkelyről.

A mostani tárgyalások eredményeként – állapítja meg Selter – az első cikkely tárgyalásakor sikerült elérnünk, hogy a szovjet fél beleegyezzen a segítségnyújtási kötelezettség korlátozásába az alábbi módon:

1. Ha Észtországot külső támadás éri. 2. A fentnevezett akció esetén, ha az közvetlenül, vagy Lettországon keresztül történik. 3. A Szovjetunió megtámadásakor közvetlenül Lettországon keresztül, vagy a Balti-tenger, pontosabban a Finn-öböl mentén. 4. Illetve abban az esetben, ha a Szovjetunió észti területeken levő támaszpontjait érné támadás.

A támaszpontokat egyenként meg kell nevezni egyrészt azon okból, hogy különleges nemzetközi helyzetüket érzékeltessük, amennyiben azok úgy szerepelnek, mint Észtország területe, másrészt viszont az ezeket ért támadás a Szovjetunió megtámadását is jelentené közvetlenül, amelynek joga lenne ilyen esetben segítséget követelni. Uluots kérésére Selter elmagyarázta az észti kormány álláspontját, amelynek lényege az, hogy a segítségnyújtásnak nem kell feltétlenül automatikusnak lennie. A segítség csak a megtámadott fél kérésére valósulna meg. A delegáció egyhangúlag arra az álláspontra jutott, hogy az első cikkely ilyen alapon elfogadható lenne számunkra.

Összhangban ezzel a határozattal, Selter kidolgozta az első cikkely szövegét. Az ismételt vitát követően Selter átadta Piipnek a szöveg végső megfogalmazását.

Selter: A szöveget ki kellene egészítenünk egyrészt azzal, hogy a támadó félnek nagyhatalomnak kell lennie, így kizárhatjuk az összeütközés lehetőségét Finnország és a Szovjetunió között, másrészt, hogy a Szovjetunió hajói ellen irányuló ismeretlen tengeralattjáró-támadás ne

ránthasson be minket a háborúba. Ugyancsak ne kelljen beavatkoznunk a Szovjetunió és Lengyelország közti háborúba.

Rei, Piip és Uluots csatlakozik ehhez a véleményhez. Ennek megfelelően egészítik ki a szöveget.

2. cikkely

Selter: A szovjet kormány javaslatából ki kellene hagyni a gazdasági és diplomáciai segítségnyújtásról szóló kifejezést. Azt a részt, amely a Szovjetuniótól kedvezményes áron történő katonai felszerelések vásárlását érinti, benne kellene hagyni a szövegben – taktikai megfontolások alapján –, hogy ne merüljön fel a gyanú, ha kihagyjuk, hogy Észtországot egyáltalán nem érdekelné a Szovjetunió javaslata és más országok fegyverzetének megszerzésében lenne érdekelt, mint eddig.

Uluots, Piip és Rei is csatlakozik ehhez az állásponthoz. Ennek megfelelően megfogalmazták a második cikkelyt.

3. cikkely

Selter: A Szovjetunió első javaslata az „Észtország kikötőiben levő haditengerészeti támaszpontokról” és a „szigeteken levő, a légierő számára létesített repülőterekről” beszél. Arra kell törekednünk, hogy a támaszpontok csak a szigeteken legyenek, vagyis ahogy a repterek esetében a Szovjetunió javasolta. Azonkívül szó se lehet az összes szigetről, csak Saaremaáról¹³ és Hiiumaáról.¹⁴ A támaszpontok és a repterek helyét a megállapodásban kell kijelölni és határait megállapítani.

Uluots, Piip és Rei egyetért vele és együtt megszerkesztik a harmadik cikkely első bekezdését.

Uluots: Szerencsés lenne itt megemlíteni, hogy a támaszpontok és repterek számára kijelölt terület a bérlet alapján elkülönül.

---

¹³ Észtországhoz tartozó nagyobb sziget a Rigai-öböl és a Balti-tenger között.

¹⁴ Észtországhoz tartozó sziget Saaremaától északra.

Selter, Piip és Rei egyetért ezzel és Piip kiegészíti a harmadik cikkely szövegét a megfelelő feljegyzéssel.

Selter. Az a kijelentés, miszerint a Szovjetuniónak joga van a támaszpontokon és reptereken szigorúan korlátozott létszámú helyőrséget tartania, éppen ebben a cikkelyben lenne megfelelő, feltéve ha a kormány beleegyezik ebbe. Ki kellene egészíteni azzal, hogy a felek kötelesek a helyőrségek maximális létszámáról megegyezni. Amennyiben Sztálin és Molotov határozottan ragaszkodik a nagyobb helyőrségek létesítéséhez a mostani háború ideje alatt, és abban az esetben, ha a kormány a tárgyalások folytatására ad utasítást, elkerülhetetlennek látszik a helyőrségek végső létszámával foglalkoznunk. Ezért a következő kérdések merülnek fel:

1. A mostani tárgyalásokon elhatárolhatjuk-e magunkat a harmadik cikkely előbb említett mondatától, amennyiben a helyőrségek méretéről szóló megállapodást a szerződés kivitelezésében később realizáljuk.

A véleménycsere után egyöntetűen megállapítottuk, hogy aligha lehetne elkerülni ezt, főleg ha figyelembe vesszük a Szovjetunió képviselőinek határozott álláspontját. Arra a következtetésre jutottunk, hogy amennyiben nem rögzítjük a helyőrségek létszámát, úgy az Észtország kárára válhat, ugyanis Sztálin ebben az esetben nem ragaszkodott volna a mai megfogalmazáshoz (lásd 25.000 szemben 35.000-rel), sőt a kezdeti 35.000-hez sem, hanem mondhatott volna többet is. Olyan határozatot fogadtunk el, hogy amennyiben a kormány egyáltalán megállapodást akar a szerződésről, úgy beszélnünk kell a helyőrségek méretéről.

2. Össze kell-e kapcsolni a helyőrségek méretét az Észtországban lévő hadsereg végső létszámával?

A kérdés megvitatása után úgy döntöttünk, hogy ez nem lenne célszerű, ugyanis ha egy ilyen szemponthoz ragaszkodunk, akkor a hadseregünk létszáma feletti ellenőrzést a Szovjetunió kormányának kezébe adnánk. Észtország akkor kapja meg azt az előnyt, hogy hadseregének létszáma semmilyen előfeltételtől ne függjön és senkinek se legyen köteles elszámolni, ha pontosan megállapítjuk a Szovjet Hadsereg helyőrségeinek nagyságát.

3. Abban az esetben, ha a szovjet kormány nem áll el attól a követelésétől, hogy az Észtország területén levő támaszpontokon nagyobb létszámú helyőrségeket hozzon létre a mostani európai háború idején, és Észtország kormánya beleegyezik ebbe, úgy szükség van-e arra, hogy felvessük a kérdést a támaszpontok helyőrségének háború utáni létszámáról?

A vélemények meghallgatása után úgy döntöttünk, hogy ez nem lenne célszerű. Az erről folyó tárgyalás újabb vitákat váltana ki olyan kérdésekben, melyek megoldása jóval könnyebb és kedvezőbb lenne Észtország számára a jövőben, azaz a mostani helyzet nem kedvező a tárgyalások számára.

Selter: A Köztársaság kormánya azon a véleményen volt, hogy az egyezményben *expressis verbis*¹⁵ le kell szögezni: az a terület, melyet a támaszpontok és repterek számára jelölnek ki, továbbra is Észtország területének részét képezi.

Uluots, Piip és Rei egyetértének ezzel és elkészítik a megfelelő megfogalmazást.

4. cikkely

Selter: A Szovjetunió javaslata a szerződésekben és szövetségekben való részvétel tilalmáról nem világos. Csak olyan koalícióba legyen tilos belépni vagy olyan szövetséget legyen tilos kötni, amely a másik fél ellen irányul.

Rei, Uluots és Piip csatlakoznak a javaslathoz és elkészítik a megfelelő szöveget.

---

¹⁵ Latin kifejezés, jelentése: határozottan, félreérthetetlenül.

5. cikkely

Seller: A belügyekbe való be nem avatkozásról szóló határozatot, amely a szovjet kormány által átnyújtott kiegészítő jegyzőkönyv tervezetében található, az egyezmény szövegéhez kellene csatolni. Ezt a határozatot mindenesetre ki kellene egészíteni a következőkkel:

1. Azt a megfogalmazást, miszerint „az egyezmény nem érinti a másik fél államiságával kapcsolatos jogokat”, a következő módon kellene kifejezni: „a szerződés végrehajtása nem érintheti az említett jogokat”. A szovjet tervezet szövege a megkötendő szerződés jogi definíciója lenne, amelynek nincs önálló jelentősége. Nekünk ugyanakkor fontos lenne, hogy a felek a szerződés adta jogaikban és kötelezettségeikben oly módon cselekedjenek, hogy a másik fél ne szenvedjen kárt az előbb említett érdekekben.

Ez lenne a szerződés teljesítésének végső irányvonala, amely hasznosítható lenne a helyzet értelmezésekor. Ebből következően, az összes megtárgyalt kérdésben mindegyik félnek meg kell hagyni a szuverén döntés jogát.

2. Ki kellene fejeznünk azt, hogy a szerződés végrehajtása a szerződő felek szuverén jogait egyáltalán nem érinti. Ebben az esetben meg kellene nevezni egyenként néhányat közülük, azaz az állami berendezkedést és a gazdasági rendszert. Ez felölelné a felek szuverén jogait, amellyel kapcsolatban rendkívül nagy az érdeklődés.

Rei, Uluots és Piip csatlakozik ehhez a javaslatához. A vélemények megvitatása után arra az álláspontra jutnak, hogy nem szükséges külön megemlíteni a „szociális rendszert”, mint a „gazdasági rendszer” egyik mutatóját. Kifejtették azt is, hogy célszerű lenne megemlíteni a szövegben az állami berendezkedés néhány sajátosságát, amennyiben az ismertetőjegyek ilyen felsorolása kétségbe vonhatná a szövegben meg nem jelölteket.

Kiegészítő jegyzőkönyv

Selter: A jegyzőkönyv első cikkelyét jó lenne kiegészíteni a támaszpontok helyőrségének létszámáról szóló megegyezéssel.

Rei, Uluots és Piip támogatja.

Uluots: A jegyzőkönyvhöz csatolni kell azt az előírást, hogy a szerződés életbe lépése után keletkező valamennyi vitát, valamint a működés ellenőrzését egy vegyes bizottságra kell bízni, amelyet paritásos alapon hoznak létre. Vagyis a szerződéssel összefüggő kérdések megvitatására olyan szabályozás szükséges, amely nem érinti az észti-orosz megnem-támadási szerződéssel foglalkozó békéltető bizottság hatáskörét, így ez utóbbi kezdeményezés jóval magasztosabb maradhatna.

Selter, Rei és Uluots egyetért ezzel és megszerkesztik a megfelelő szöveget.

A szerződéstervezet szövegének megfogalmazását 4 órakor fejezik be. Időközben megérkezett a kormány instrukciója, mely elrendelte a tárgyalások folytatását és azt, hogy mindent meg kell tenni a szovjet kormány újabb javaslatának (lásd csapatok állomásoztatása) az enyhítésére. Ugyanakkor az egyezményt alá kell írni. (...)

Sztálin és Molotov tárgyalásai az észti delegációval a kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötéséről (1939. szeptember 28.)

1939. szeptember 28-án 10 órakor a Kremlből üzenet érkezik, hogy a tárgyalások 16 óra helyett 13 órakor kezdődnek. Ezen a szám szerint negyedik megbeszélésen ugyanazok vettek részt, mint korábban. A megbeszélés a következőképpen zajlott:

Selter: Elkészítettük a szerződés szövegének tervezetét. Azzal a kikötéssel egészíteném ki a szöveget, hogy később hajlandók vagyunk megtenni a szükséges és hasznos változtatásokat a szövegben. Még nem kaptuk meg Észtország kormányától az Önök követeléseivel kapcsolatos instrukciókat, és ezért kormányunk álláspontjának ismeretessé válása utánra hagyjuk azon jogunkat, hogy visszatérjünk ehhez az elvi kérdés-